

Araştırma Makalesi

XVIII. Yüzyıl Amasya'sında Hukuk, Kadın ve Şiddet

Merve Karakulak*

(ORCID: 0000-0003-2309-8648)

Makale Gönderim Tarihi

10.01.2024

Makale Kabul Tarihi

28.02.2024

Atf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Karakulak, M., "XVIII. Yüzyıl Amasya'sında Hukuk, Kadın ve Şiddet", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 9/1 (Mart 2024): 332-361.

APA: Karakulak, M. (2024). XVIII. Yüzyıl Amasya'sında Hukuk, Kadın ve Şiddet. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 9 (1), 332-361.

Öz

Osmanlı toplumunun kadına yönelik bakış açısı ve kadınlara dair hukuki uygulamaları iki ana gelenek tarafından belirlenmiştir; İslam hukuku ve Eski Türk hukuku. Eski Türk toplumsal düzeni ve hukuku kadınların sosyal görünürlüğünü ve patriarkal toplumda dengeli bir statüye sahip olmalarını sağlamıştır. İslam hukuku ile mukayese edildiğinde kadın statüsü bakımından daha eşitlikçi bir model olduğu ifade edilebilir. Osmanlı toplumsal düzeninde ve devlet hayatında XV. yüzyılın sonundan itibaren İslami hukukun ağırlık kazanmaya başlaması kadının statüsünü de etkilemiştir. Sosyal görünürlük bağlamında kırsal alanla kent arasındaki farkları da dikkate alarak belirli bir gerilemeden bahsetmek mümkündür. Bununla birlikte kadınların bu dönemde dava-miras-boşanma gibi hukuki hakları sistematik olarak işletilmiştir. Ancak, Osmanlı toplumsal düzeninde bilhassa bu çalışmada örneklem evreni seçilen Amasya gibi Orta Anadolu şehirlerinde neredeyse XVI. yüzyılın ilk çeyreğinden beri sınıf, statü, kimlik fark etmeksizin şiddetin sürekliliği sıradanlaşmıştır. Şiddet uygulayanlar Celali, mültezim, mütegalibe yahut ayan gibi farklı adlar almış olsa da şiddete uğrayanlar kadınlar, köylüler, üreticiler gibi aynı toplumsal gruplar olmuştur.

* Dr., Araştırmacı, Türkiye, merveuzun90@hotmail.com.

Ph. D., Independent Researcher, Turkey.

XVII. yüzyıldan itibaren yükselen istikrarsız ortamda kadınların genel bir değerlendirmeye şiddete en fazla uğrayan gruplardan olduğu açıktır.

Bu çalışmada, normatif hukukun kuvveden fiile geçtiği 1750-1800 yılları arasında Amasya mahkemesinde tutulan dava kayıtlarından örnek vakalar seçilerek herhangi bir statü ayrımı yapılmaksızın kadınların maruz kaldığı şiddet olayları, (fiziksel, psikolojik, cinsel ve ekonomik sahada) bu olaylar karşısında yaşadıkları zorluklar ve bu zorluklarla baş etme çabaları incelenmiştir. Sosyal ve kültürel yapıda kadın statüsünün belirginleşmesi amacıyla kadınların mülkiyet hakları, miras paylaşımı gibi medeni hukuka dair davaları; fiziksel şiddetten cinsel saldırıya kadar çeşitli yönlerden uğradıkları şiddete Osmanlı yerel hukukunun verdiği tepki ve hak arama mücadeleleri ele alınmıştır. Kırılgan, savunmasız ve kurbanlaştırılan bir toplumsal grubu temsil eden kadınlar söz konusu olduğunda uygulama eksiklikleri dikkat çekicidir. Kadının teoride kendisine tanınan haklara pratikte ne ölçüde erişebildiği örnek vakalar bağlamında değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, kadın, Amasya, şer'iyeye sicilleri.

Law, Women and Violence in Eighteenth Century Amasya

Abstract

Ottoman society's perspective on women and legal practices regarding women were determined by two main traditions: Hanafi/Sunni school of law and Old Turkic law. The ancient Turkish social order and law ensured women's social visibility and a balanced status in patriarchal society. When compared to Islamic law, it can be said that it is a more egalitarian model in terms of women's status. The increasing influence of Islamic law in the Ottoman social order and state structure from the end of the fifteenth century also affected the status of women. Considering the differences between rural areas and cities in the context of social visibility, a certain regression can be mentioned, but women's legal rights such as litigation, inheritance and divorce were systematically implemented. However, in the Ottoman social order, especially in Central Anatolian cities such as Amasya, which was chosen as the sample population in this study, the continuity of violence, regardless of class, status and identity, has become commonplace almost since the first quarter of the sixteenth century. Those who committed violence were given different names such as Celalis, mültezim, mutegallibe or notables, but those who were subjected to violence were the same social groups such as women, villagers and craftsmen.

In this study, sample cases were selected from the case records kept in the Amasya court between 1750 and 1800, when normative law came into force. The incidents of violence that women were exposed to, regardless of their

status, the difficulties they experienced in the face of these incidents (such as physical, psychological, sexual and economic) and the ways of coping with them were examined. In order to clarify the status of women in the social and cultural structure, civil law cases such as women's property rights and inheritance sharing; The response of Ottoman local law to the violence they suffered from various aspects, from physical violence to sexual assault, and their struggle to seek their rights were discussed. The case in point women, who represent a fragile, vulnerable and victimized social group, deficiencies in practice are noticeable. The extent to which women can access the rights granted to them in theory and practical applications have been evaluated in the context of sample cases.

Keywords: Violence, women, Legal register (şer'iyeye sicili/Kadı register), Amasya.

Giriş

Şer'iyeye sicilleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun toplumsal ve kültürel normlarının günümüze daha anlaşılır bir şekilde aktarımını sağlayan önemli bir arşiv kaynağıdır. Bununla birlikte dönemin aile ilişkileri ile cinsiyet ilişkilerine dair de bir pencere sunmaktadır. Bu siciller Osmanlı hukukunda kadınların, dava süreçlerine ve yargı sistemine ne ölçüde katılım sağladığını yansıttasının yanı sıra günlük yaşamları, aile içi ilişkileri, mülkiyet hakları, boşanma süreçleri ve şiddete uğramaları gibi konularda deneyimlerini ortaya koyması açısından da büyük bir öneme sahiptir¹.

Evrensel olarak paylaşılan sorunlardan biri olan şiddet, tarih boyunca farklı şekil ve boyutlarla sıkça karşılaşılan bir konu olmuştur. Şiddet,

¹Şer'iyeye sicilleri bağlamında Ankara, Bursa ve Kayseri mahkemelerine yansıyan ve kadının hukuk sistemi içerisindeki varlığına dair yapılan önemli çalışmalar için bkz. Haim Gerber, "Social and Economic Position of Women in an Ottoman City, Bursa 1600-1700", *International Journal of Middle East Studies*, Volume 12, No. 3 1980, s. 231-244; Abraham Marcus, "Men, Women and Property: Dealers in Real Estate in Eighteenth-Century Aleppo", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, Vol 26, No 2, 1983, s. 137-163.; Ronald C Jennings, "Women in Early 17th Century Ottoman Judicial Records: The Sharia Court of Anatolian Kayseri", *Journal of Economic and Social History of the Orient*, 18, No.1, 1975, s. 53-114; Fariba Zarinebaf-Shahr, "Osmanlı Kadınları ve 18. Yüzyılda Adalet Arama Geleneği", *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları* (ed. Madeline Zilfi), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2000, s. 250-260.

sözlü veya fiziksel şekilde, aile içi, toplumsal çatışmalar veya kişisel düşmanlıklar gibi bir dizi farklı bağlam ve boyutlarda ortaya çıkabilmektedir. Şer'iyye sicilleri, bu tür şiddet olaylarının geçmişte nasıl işlendiğini ve çözümlendiğini göstermesi bakımından dikkate değer bir kaynaktır. Sicillerde, şiddete uğrayanlar ve şiddet uygulayanlar arasındaki anlaşmazlıkların, aile içi sorunlar, miras anlaşmazlıkları ve diğer davalara nasıl dönüştüğü gözler önüne serilmektedir.

Osmanlı toplumunda kadına aile içinde bir rol çizilmiştir. Ev işleri, çocuk yetiştirme kadından beklenen başlıca görevlerdir. Bu genel kuralla birlikte arşiv kayıtları bize bazı kadınların kamu hayatında da var olarak aile ekonomisine destek olduğunu göstermektedir. Özellikle şehirli kadınlar, çeşitli el sanatları, ev endüstrileri ya da küçük ticari faaliyetlerle uğraşmışlardır. Bu bağlamda tereke defterleri kadınların ekonomik hayatta aktif bir şekilde var olduklarını gösteren önemli kayıtlardandır. Örneğin, Kurşunlu Mahallesi'nde yaşayan Zeynep binti Mehmed Efendi'nin 13 Haziran 1781 tarihli tereke defterinde Okmeydanı, Çay ve Karasenir mahallerinde 1.633 kuruş değerinde üzümlük ve dutluk bağa, arpacılar çarşısında 177,5 kuruş değerinde bir dükkâna, bakkallar çarşısında 100 kuruş değerinde dükkân hissesine, Şamlar mahallesinde 25 kuruş değerinde değirmen hissesine ve 300 kuruş değerinde koyun ve keçiye sahip olduğu kaydedilmiştir. Ayrıca değerli kumaşlardan oluşan dokuma kıyafet ve ziynet eşyalarının da olduğu görülmektedir². Yine Cami-i Enderun mahallesinde yaşayan Şan binti Mehmed'in de Karasenir, Okmeydanı, Çaylar mahallerinde 1.920 kuruş değerinde üzümlük ve dutluk bağlara, Şamlar mevkiinde 250 kuruş değerinde değirmen hissesine, berberler çarşısında 100 kuruş değerinde berber dükkânına, yine berberler çarşısında 80 kuruş değerinde tüfekçi dükkânına, bakkallar çarşısında 20 kuruş değerinde hisseye ve 300 kuruş değerinde koyun ve keçiye sahip olduğu kaydedilmiştir³. Bu veriler bazı kadınların tarım, hayvancılık ve ticaret gibi ekonomik faaliyetlerde bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca değerli kumaşlardan oluşan dokuma kıyafet ve ziynet eşyalarının oluşu belirli bir yaşam tarzına ya da sosyal statüye sahip olabileceklerini düşündürmektedir.

² AŞS. 59, 17/1.

³ AŞS. 59, 10/2.

Osmanlı Devleti, örfi ve şer'i olmak üzere ikili bir hukuk sistemine sahipti. İslam hukuku, kadınlara miras, boşanma ve evlilik gibi konularda çeşitli haklar vermişti. Ancak ne var ki bazen kadınlar bu haklara ulaşmada sıkıntılar yaşamaktaydı. Bu bağlamda devlet, tebaasına mahkemelere başvurarak kendi haklarını savunma ve suçluların yargılanmasını talep etme imkânı sunmuştu. Mahkemeler, tarafların iddialarını, tanıkların ifadeleri, delil sunumları ve olay yeri incelemeleri doğrultusunda dikkate alıp işleme koymaktaydı. Toplumun her alanında var olan kadınlar da kendilerine verilen bu hakkı kullanmaktan imtina etmemişlerdi. Kadınlar, davalı, davacı veyahut da şahit olarak mahkeme gündeminde doğal olarak da şer'iyeye sicillerinde hatırı sayılır bir düzeyde yer aldılar⁴.

Osmanlı toplumunda kadınlar hem koruyucu hem de baskıcı bir çerçeve içinde bulunuyorlardı. Bir olayda eşi ya da başka bir birey tarafından baskı ve zulme uğrayan kadın başka bir vakada yine aynı kişilerin koruyuculuğuyla karşılaşabilmekteydi. Bu tür olaylara sıklıkla rast gelinmektedir. Sicillerde özellikle aile içi şiddet, sıkça karşılaşılan bir konudur ve genellikle boşanma davalarının nedeni ya da sonucu olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte kadınlar psikolojik, fiziksel ve cinsel pek çok şiddet olaylarıyla karşılaşmışlardır. Çalışmada Anadolu'nun önemli bir kenti olan Amasya özelinde kadınların maruz kaldığı genel şiddet olayları ve bu olaylar karşısında kendilerinin ya da yakınlarının başlattıkları hukuki süreç ele alınacaktır. Bu vesileyle Osmanlı

⁴ Kadınların İslam hukukunun kendilerine sunduğu temel hakları kullanma pratiklerine dayalı çeşitli örnekler için bkz. Jülide Akyüz, "Osmanlı Kadınlarının Hukuksal Haklarını Kullanımı Hakkında Bazı Değerlendirmeler", *Türkiyat Araştırmaları, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 6, 2007, s. 75-91; Zübeyde Güneş Yağcı, "Osmanlı Taşrasında Kadınlara Yönelik Cinsel Suçlarda Adalet Arama Geleneği", *Kadın/Women 2000: Kadın Araştırmaları Dergisi*, C. VI, S. 2, 2005, s. 51-81; kadınların imparatorluğun merkezden uzak farklı şehir ve kazalarından İstanbul'a gelerek Divan-ı Hümayun'a sunduğu 40 arzuhal örneğinin baz alınarak yapıldığı çalışma için bkz. Ensar Köse, "Osmanlı Devleti'nde Kadınların Hak Arama Kültürü", *Uluslararası Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri I*, 13-14 Mayıs 2016, s. 291-321; Veysel Gürhan, "Kadınların Divân-ı Hümayun'a Şikâyet Haklarını Kullanmaları Üzerine Bazı Değerlendirmeler (Diyarbakir Eyaleti 1 Numaralı Ahkâm Defterine Göre)", *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 10, S. 32, 2017, s. 323-347; Sevim Can, "Osmanlı Mahkemelerinde Kadın", *Prof. Dr. Yavuz Ercan Armağanı*, Turan Kitabevi, Ankara 2008, s. 197-223.

dünyasında taşra kadınının özgürlük ve tepkime alanı mikro bir bağlamda açığa çıkarılmaya çalışılacaktır.

Şiddet olayları

Kadınlar, zaman ve mekân fark etmeksizin şehirli ya da köylü, zengin ya da fakir hangi sosyal statüden olursa olsunlar şiddetin pek çok türüyle (aile ile içi, toplumsal ve ekonomik, fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddet gibi) karşılaşmışlardır. Fiziksel şiddet kişinin bedenine zarar verecek şekilde kesici-delici bir alet ya da direk elle vurarak darp etme şeklinde gerçekleşirken psikolojik şiddet; küfür, hakaret, taciz, tecavüz, toplumsal baskı ya da ekonomik kısıtlama gibi türevlerde karşımıza çıkmaktadır.

Dış mekân olarak adlandırılan, hareketliliğin yoğun olduğu alanlarda şiddet olayları, gerçekleşme sıklığı ile doğru orantılı bir şekilde artmaktaydı. Mahalle, sokak, liman, iskele, han, hamam, dükkân, kahvehane bu mekanların başlıcalarıydı. Tarih boyunca önemli sosyal ve kültürel merkez olan hamamlar da şiddete ev sahipliği yapan bu umuma açık alanlardandı⁵. Sadece temizlik amacıyla değil, aynı zamanda insanların bir araya gelip sosyalleştikleri, sohbet ettikleri, dinlendikleri ve hatta bazen eğlendikleri yer olarak işlev gören hamamlar, tarihsel bir değere sahipti.

Kadınlar arasında sıklıkla ziyaret edilen hamamlar, sosyal statünün sergilendiği de bir yerdi. Hali vakti yerinde olan kadınlar, hamama gitmeyi giderken de yanlarında özel eşyalarını ve hatta bazı durumlarda

⁵ Bu konuda Üsküdar'da şiddet ve hareketlilik arasındaki bağlantıya dikkat çeken çalışma için bkz. Işık Tamdoğan, "Atı Alan Üsküdar'ı Geçti ya da 18. Yüzyılda Üsküdar'da Şiddet ve Hareketlilik İlişkisi," *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza, 18.-20. Yüzyıllar*, Der. Noémi Lévy ve Alexandre Toumarkine, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul (tarihsiz), s. 82-86; Amasya'da kadınların davalarını yerel mahkemeden Divan-ı Hümayun'a kadar taşıdıkları örnekler nadiren de olsa tesadüf edilmektedir. Emine Hatun, babasının vakfından kendisine ödenmesi gereken 30 akçenin mütevellî tarafından gasp edilmesi üzerine Divan-ı Hümayun'a arzuhal gönderip vakif şartları çiğnendiği gerekçesiyle dava açmış, verilen kararda kendisine tahsis edilen vakıf gelirinin ödenmesi kararlaştırılmıştır; BOA, *A.DVNS.MHM.d.*, Defter No: 96, Hüküm No: 805, s. 158, 10 Zilkade 1089/24 Aralık 1678. Doğrudan kadınlar tarafından taşınmasa da kadınların uğradığı çeşitli şiddet suçları da Divan-ı Hümayun'a taşınmıştır. Amasya'da Mahmud'un hanesine fil-i şen'i kastiyla girip hatununa saldıran İbrahim'in kanun üzere cezalandırılması emredilmiştir; BOA, *A.DVNS.MHM.d.*, Defter No: 1, Hüküm No: 1493, s. 243, 4 Rebiülahir 962/26 Şubat 1555.

hizmetkarlarını almayı ihmal etmemekteydi⁶. Hamamlarda sosyal etkileşimler sırasında bazen anlaşmazlıkların yaşanması oldukça doğaldır. Kadınlar arasındaki münakaşalar, hamamların kalabalık ve yoğun olarak kullanılan mekanlar olmaları nedeniyle daha yaygın görülebilir. Hatta bu anlaşmazlıkların zaman zaman kavgalara veya tatsız olaylara yol açtığı da bilinmektedir. 14 Mart 1777 tarihinde Zeyker Köyü'ne bağlı Yukarı mahalle sakini Raziye binti Süleyman ile yine aynı köye bağlı Danişment mahallesi sakinlerinden Emine binti Halil arasında bir kavga yaşandı. Kavga, Yukarı Hamam isimli yerde meydana gelmişti. Mahkeme kaydına göre Emine binti Halil, Raziye binti Süleyman'a saldırarak onu darp etmiş ve bu saldırı hamile olan Raziye'nin düşük yapmasına neden olmuştu⁷. Her ne kadar kavganın sebebi belirtilmemiş olsa da tarafların daha önce aralarında yaşanmış çekişmeleri veya farklılıkları hamama taşıyarak devam ettirmiş olmaları kuvvetle muhtemeldir. Bununla birlikte bu kavga, aynı köyden/mahalleden olanların birbirleriyle dayanışması ve diğer tarafı bertaraf etme çabası olarak da düşünülebilir. Mahalle veya köyler arasındaki sosyal dinamikler, insanların aidiyetleri, görgü kuralları, yaşam tarzları gibi farklı faktörler kavgalara ve anlaşmazlıklara neden olabilmektedir. Bu tür olaylar, sadece kişisel düzeyde değil, aynı zamanda toplumsal, kültürel ve dini ayrımların bir sonucu olarak da ortaya çıkabilmektedir. Bununla ilgili olarak 18 Eylül 1777 tarihli kayıta, Seyid Ali ve ailesinin başından geçen olay ilginçtir. Seyid Ali, dağa odun toplamak için gittiği sırada eşi de hamama gitti. Hamamda bulunan uçaklardan biri hamamın camını kırdı ve cam kırığı mahkeme kâtibi Ahmed Efendi'nin eşinin ayağına battı. Kâtibin eşi, bu olayı Seyid Ali'nin küçük yaştaki kızının yaptığını sanarak kızı dövmeye başladı. Ancak işler bu kadarla sınırlı kalmadı, kızını kurtarmaya gelen annesini de döverek kulağının sağır belinin tutmaz olmasına neden oldu. Seyid Ali'nin şikayetiyle mahkemeye yansıyan kavga sonrasında Seyid Ali, eşinin üç ay boyunca uzuvlarının tutmadığını ve bir çocuk düşürdüğü şeklinde ifade verdi⁸. Seyid Ali'nin belirttiği ayrıntılar şiddetin boyutunu gözler önüne sermektedir. Cam kırığı bir çocuğa ve annesine bu denli bir şiddet

⁶ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2005, s. 121.

⁷ AŞS. 56, 11/1.

⁸ AŞS. 56, 75/2.

uygulayacak kadar büyük bir neden olmasa gerek. Belli ki kadınlar arasında köy ve şehirli kökenli olmaktan kaynaklı görgü, adap ve yaşam biçimi farkı bulunmaktaydı. Köken farklılıkları, dini inançlar, meslek ve diğer sosyal aidiyet faktörleri, kişiler arasında gerginliklere-çatışmalara yol açarak kavga sebebi ya da kavga ortamını hazırlayan nedenlerden biri olabilir. Her ne kadar hamam bu gibi farklılıkların en aza indirildiği, sosyal mensubiyete ait sembollerin en aza taşındığı ve gösterildiği yer olsa da bazı farklılıklara işaret ediyor olabilir. Temizlik, kişisel alan ve davranış kuralları gibi konularda toplumun her kesiminden farklı görüşlere sahip kadınları bir araya getiren ve toplumsal etkileşimi teşvik eden bu alanlarda kadınlar arasında tartışma yaşanması son derece mümkün görünmektedir. Bu nedenle hamam kavgaları gündelik hayatın akışında sık rastlanılabilecek bir hal olmuştur⁹.

Osmanlı mahkemelerinde tutulan kayıtlarda aile içi çatışma, şiddet ve boşanma olaylarına dava konusu olarak sıkça rast gelinmektedir. Aile içinde veya eşler arasında yaşanan fiziksel şiddet, mahkemelere taşınan en yaygın sorunlardan biriydi. Eşler arasındaki çatışmaların şiddetle sonuçlanması boşanma başvurularını da beraberinde getirmekteydi. Her ne kadar toplum içerisinde aile kurumunun muhafazası esas husus olsa da aile içindeki uyumsuzluğun evliliği sürdürmeyi imkânsız kıldığı durumlarda boşanma hukuki olarak olanaklı hale gelmekteydi¹⁰. Ancak boşanma konusunda erkeğe geniş bir alan tanınırken kadın bazı şartlara tabi tutulmuştu¹¹. Buna rağmen evliliği sürdürmenin imkân dışı olduğunu gören kadın haklarından feragat ederek boşanma isteğiyle

⁹ Tarihi belirtilmeyen başka bir kayıttta da Ebu'l-vakuf Mustafa'nın zevcesi Ayşe Hatun'un hamamda dellalbaşu zevcesi Tuti Hatun'u darp ettiği kaydedilmiştir. Bkz. AŞS. 65, 5/4.

¹⁰ Hukuki olarak boşanma üç şekilde gerçekleşmekteydi. İlki daha çok erkeğin iradesiyle bir neden olmaksızın evliliğe son vermesi olan *talâk*, ikincisi kadının bir anlamda ekonomik özgürlüğünü ifade eden haklarından vazgeçip karşılıklı anlaşmaya dayanan *hul'* (*muhâla'a*) ve üçüncüsü de evliliğin kadı tarafından sürdürülemeyeceği takdiri ile sona erdirilmesi olan *tefrîk*tir. Bkz. M. Akif Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, Klasik Yay., İstanbul 2018, s. 106.

¹¹ Kadının boşanabilmesi için İslam hukukunun kendisine tanıdığı mihr, nafaka gibi haklarından vazgeçmesi gerekmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. İzzet Sak-Alaaddin Aköz, "Osmanlı Toplumunda Evliliğin Karşılıklı Anlaşma ile Sona Erdirilmesi: Muhala'a (18. Yüzyıl Şer'iyye Sicillerine Göre), *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 15. 2004, s. 92-140; M. Akif Aydın, "Osmanlı Hukukunda Kazai Boşanma Tefrik", *Osmanlı Araştırmaları*, S. 5, İstanbul 1986.

mahkemeye başvurma kararlılığını da gösterebilmekteydi. Örneğin 3 Temmuz 1762 tarihli kayıтта Dere mahallesinde yaşayan Ayşe'nin nafakası ile 5 kuruş mihr-i müeccelini¹² eşi Veli'nin zimmetinde bırakarak muhâla'a ile boşandığı ve 15 gün sonra da mahkemeye gelerek kaydettirdiği belirtilmişti. Yine 16 Ağustos 1780 tarihinde mahkemeye gelen Ayşe binti Ali de mihr-i müeccel, nafaka ve bakım masraflarından feragat edip eşi ile *muhâla'a-i sahîha ile hul* yani boşandıklarını kaydettirmişti¹³.

17 Ocak 1763 tarihinde mahkemeye gelen Kamerüddin mahallesinden Meryem binti Ahmed'in davası ise, fiziksel şiddet ve boşanma süreciyle ilgiliydi. Eşi Hüseyin bin Hüseyin'e karşı yönelttiği iddiasına göre, Meryem 5 gün önce kocası tarafından nedensiz olarak balta ile darp edilmişti. Hatta bununla da kalmayan koca "*benden talâk-ı selase ile boş ol*" diyerek Meryem'i evden kovmuştu. Meryem'in iddialarını reddeden koca, boşanmanın Meryem'in rızasıyla gerçekleştiğini savunmuştu¹⁴. Şer'i hukuk erkeğe kadını üç defa boşama (talak-ı selase) hakkı vermişti. Erkek bu hakkı ayrı ayrı kullanabileceği gibi tek seferde üç kere "boş ol" diyerek de kullanabilmekteydi¹⁵. Ancak bu tek seferde üç hakkın kullanımı sonrası tekrar aynı kadınla evlenmek bazı şartlara bağlanmıştı¹⁶. Davanın ayrıntıları ile ilgili bilinenler sınırlı olsa da Meryem'in fiziksel şiddet görüp evden kovulması gerek ailesinden gerekse çevresinden psikolojik ve toplumsal bir baskı görmesine yol açmış olmalıydı. Buna ek olarak ekonomik açıdan refah düzeyiyle ilgili sıkıntılar da yaşamış olduğu düşünülebilir. Belki de türlü fedakârlıklar yaptığı evliliğinin bu şekilde sonlanması onu hak arayışına

¹² İslam hukukunda mihr, nikah sırasında peşin ödenen yani mihr-i muaccel ve ödemesi daha sonraya bırakılan yani mehr-i müeccel olarak ikiye ayrılmıştır. Bkz. M. Akif Aydın, "Mehir", *DİA*, C.28, İstanbul 2003, s. 390.

¹³ AŞS. 50, 16/1; AŞS. 58, 37/2.

¹⁴ AŞS. 50, 40/2.

¹⁵ Halil Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., Ankara 1974, s. 115-116; M. Akif Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 113; Hamza Aktan, "İslam Aile Hukuku", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi II*, Aile Kurumu Başkanlık, Ankara 1992, s. 31.

¹⁶ Eşler arasında beynûnet-i kübrâ denen büyük bir ayrılık yaşanması sebebiyle kadının başka birisiyle gerçek bir evlilik yapması gerekmektedir Bkz. H. İbrahim Acar, "Talâk", *DİA*, C. 39, İstanbul 2010, s. 498-499; Mehmed Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 3, MEB, İstanbul 1983, s. 390.

itmişti. Her ne sebeple olursa olsun erkek egemen bir toplumda kadının mahkeme huzurunda eşi ya da başka bir erkeği şikâyet ediyor olması hem kendine hem de mahkemeye duyduğu güvenin bir göstergesidir.

Başka bir davada ise şikâyet, Ebubekir bin Mustafa'nın boşandığı eşi Fatıma binti Ahmed'e yönelik boşanma süreci ve sonrasındaki bir olayla ilgili olarak yapılmıştı. Ebu Bekir bin Mustafa, boşandığı eşi Fatma'nın boşanma esnasında hamile olduğunu ve boşandıktan sonra bu gebeliğini sonlandırdığını iddia etmekteydi¹⁷. Dava kaydında Ebu Bekir bin Mustafa'nın bu gebeliği boşandıktan sonra mı önce mi öğrendiği hakkında bir bilgi bulunmuyor. Boşanma süreci sırasında veya sonrasında taraflar arasında anlaşmazlıklar yaşanabilmekteydi. Bu ihtilafların çözümü için mahkemelerde şahit ifadeleri ve delil sunumları dikkate alınırdı. Ancak bu dava ile ilgili sadece iddia makamının kaydı düşülmüş olduğundan Fatma'nın kendini nasıl savunduğu hakkında bir malumat edinilememektedir.

Osmanlı döneminde fiziksel şiddet veya diğer hukuki sorunlarla karşı karşıya kalan kadınların hukuki hakları ve korunmaları, kendilerinin bizzat gidemediği durumlarda vekil tayin etme hakkı gibi mekanizmalarla desteklenmekteydi. Kadınların mahkemeye gitme konusundaki fiziksel engeller veya diğer zorluklar nedeniyle vekil tayin etme hakkını kullanmaları hukuki meselelerinin mahkemeye aktarılmasında kolaylaştırıcı bir etkendi¹⁸. Böyle bir dava, Temenna mahallesinden İbrahim Beşe bin Abdullah tarafından aynı mahallede yaşayan Aişe binti İbrahim'e yönelik açılmıştı. İddiasına göre, Aişe binti İbrahim, hamile olduğu sırada eşi Emine binti Abdullah'ı yumrukla darp etmiş, bu şiddet sonucu eşi hastalanarak yatağa düşmüştü¹⁹. İbrahim

¹⁷ AŞS. 50, 16/4.

¹⁸Kadınların kendilerini mahkemede temsil etmesi için vekil tayin etmesi her zaman olumlu sonuçlar doğurmamıştır. İslam hukukunda ergenlik çağına gelip evlenmek isteğinde olan kişiler isterlerse nikah sırasında kendilerini temsil etmeleri için velilerini ya da vekillerini gönderebilmekteydi. Ulus köyünden Aişe de kardeşi İbrahim Beşe bin Hasan'ı kendisini dayısının oğlu İbrahim'le evlendirmesi için vekil tayin etti. Ancak İbrahim Beşe, kardeşinin isteği dışında onu başka biriyle evlendirdi. Aişe kendisinin izni dışında gerçekleştirilen bu nikahın geçersiz olması için mahkemeye başvurdu. Bkz. AŞS. 50, 26/2.

¹⁹ AŞS. 50, 25/4; başka bir şiddet olayı da Darüselam mahallesinden Kezban binti Osman'ın iddiasına göre hemcinsi Saliye binti Süleyman kendisini sebepsiz yere yumrukla darp etmesi sonucu gerçekleşti. Bkz. AŞS, 50, 45/3.

Beşe, maruz kaldığı şiddet sonucu yatağa düşen eşi Emine'nin haklarını savunmak için harekete geçmiş gibi görünmektedir. Bu hususa dair bir dava da Aşağı Suvadiye mahallesinden Vartoros veled-i Aranis tarafından Bostancı kızı Aişe binti Hüseyin'in eşi Marta Hatun binti Hukas'a saldırıp rencide ettiği gerekçesiyle açılmıştı²⁰. Osmanlı, farklı din ve inançlara sahip toplulukları barındıran çok kültürlü ve çok dinli bir imparatorluktu. Bu çoklu yapı, zaman zaman farklı dini veya etnik gruplar arasında anlaşmazlıklara neden olabilmekteydi. Osmanlı Devleti'nde kadı, Müslüman ya da gayrimüslimler arasında her türlü ihtilafların çözümüne memur olduğu halde gayrimüslimlere kendi dini hukuk sistemlerine göre özel hukuk alanında (evlenme, boşanma, miras gibi) karar alabilme hakkı tanınmıştı. Ancak kamu hukuku konusunda İslam hukukuna tabi tutulmuşlardı. Bu noktada Müslüman ya da gayrimüslim tüm tebaa içerisinde suçlu olanların cezai bir sorumluluğu bulunmaktaydı. Bu nedenle iki tebaa arasındaki bu tür anlaşmazlıklar şer'i mahkemelere taşınarak yargıya intikal etmekteydi²¹.

Kadınlar örfi ve şer'i hukuk bağlamında çeşitli haklar verilerek koruma altına alınmış olsa da pratikte baba, kardeş veya çocukları tarafından bazı engellemelere maruz bırakılmıştır. Özellikle mülkiyet ve miras davalarında iradelerinin dışında hareket etmeye zorlanmışlardır. Dere mahallesinde yaşayan Meryem binti Ahmed de böyle bir durumdan mustarıptı. Meryem, Ali Beşe bin Ömer'e karşı açtığı davada üç sene önce vefat eden eşi Hasan bin Ahmed'in Çakallar bölgesinde kendisine ait olan bağını hakkı olmadan Ali Beşe bin Ömer'e sattığını iddia etmekteydi. Eşinden davacı olmak istediğinde ise darp edildiğini belirtmişti. Eşi ölünce mahkemede hakkını aramaya karar veren Meryem, Ali Beşe'den bağın mülkiyetini geri almak istemekteydi. Ali Beşe ise bağın Meryem'e ait olduğunu kabul etmekle birlikte Meryem'in bağ satışı esnasında bağ ile alakasının olmadığı ve bağın eşi Hüseyin'in mülkü olduğu şeklinde bir beyan verdiğini, satışın bu beyandan sonra gerçekleştiğini söylemişti. Bu nedenle Meryem'in şikâyeti kabul

²⁰ AŞS. 50, 7/4.

²¹ Gülnihal Bozkurt, "İslam Hukukunda Zimmilerin Hukukî Statüleri", *Prof.Dr. Kudret Ayiter'e Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ankara 1988, s. 129-141.

görmedi²². Mülkiyet anlaşmazlıkları, Osmanlı mahkemelerinde yaygın görülen konulardan biri biriydi. Hâkimin adalet üzere bir sonuca ulaşması delillere ve tanıkların ifadelerine dayalıydı. Meryem'in bağı zoraki sattığına ve şiddet gördüğüne dair bir şahidinin veya delilinin olmaması şikayetinin sonuçsuz kalmasının muhtemel nedeniydi. Buna benzer başka bir dava kaydında deliller ve olayla ilgili şahitlerin mahkemeye sunulan iddiayı doğrulamak veya çürütmek konusunda ne denli etkili olduğunu görmek mümkündür. 1782 yılında Hacı İlyas mahallesinde yaşayan Alime, vekili aracılığıyla Kazgancı mahallesinden Hatice binti Abdullah'a dava açmıştı. İddiasına göre Hatice 27 yıl önce Hacı İlyas mahallesindeki arsasını 57 kuruşa Alime'ye satmıştı. Ancak 25 yıl arsanın mülkiyeti üzerinde olup tasarruf eden Hatice, kadı huzuruna gelerek *"...arsa-i mezkûreyi bey' için zevcim Mehmed bana ikrâh etmekle mükreheten bey' eylemişdim..."* diyerek arsayı eşinin baskısıyla istemeyerek sattığını beyan etmişti. Bunun üzerine Alime, satışın rıza ile olduğunu söyleyerek ikinci bir dava açtı. Ancak Hatice bu iddiayı reddetti. Kadı, o sırada şahidinin olmaması nedeniyle Hatice'den yemin etmesini istedi. Hatice'nin yemini üzerine kadı, satış feshederek arsayı Hatice'ye geri verdi. Ancak daha sonra Alime'nin, satış parasını Hatice'nin isteyerek alındığına dair şahitler getirmesi ve ayrıca Amasya ve Turhal müftüleri el-Hac İsmail Efendi ve Abdülmecid Efendi'nin şahitlikleri ve verdikleri fetva gereği arsa Alime binti el-Hac Ömer'e teslim edildi²³. Fetvalar, dayanak noktasının İslam hukuku olmasından mütevellit mahkemelerde hukuki bir referans olarak kabul edilmekteydi. Dolayısıyla mahkemeye fetva sunan taraf iddialarını güçlendirerek hâkimin hukuki kararlarının şekillenmesinde etkili olabilmekteydi. Örnekte Hatice her ne kadar yemin edip iddiasını doğrulamaya çalışsa da karşı tarafın kendisine atfedilen iddiayı çürütecek delillerinin olması davanın ne şekilde sonuçlanacağını belirleyicisi oldu.

²² AŞS. 50, 29/4; kadınların eşleri ya da yakın akrabalarının baskı ve zor kullanmasıyla gayrimenkullerini satışa zorlandıkları başka bir örnek için bkz. AŞS. 50, 3/5.

²³ *"...Hadice arsa-i mahdûde-i mezkûreyi elli yedi guruşa bey'eyletiğinden iki gün sonra târih-i kitâbdan iki sene önce semeni olan meblağ-ı mezbûr elli yedi kuruşu bizlerin huzûrunda bi't-tav' ve'r-rızâ ahz u kabz eyledi bizler bu husûsa bu vecih üzere şâhidleriz şehâdet dahi ederiz..."* şeklindeki ifadeler davanın sonucu etkilemiştir. Bkz. AŞS. 59, 97/1.

Yine Yakutiye mahallesinde yaşayan Ayşe binti Abdullah da 22 Haziran 1782 yılında eşinin kendi rızası dışında yaptığı mülkiyet devrinin iptali için dava açmıştı. Ayşe'nin iddiasına göre eşi 4 yıl önce Ilıcak bölgesindeki dutluk bağıni kendi rızası dışında Demirci Abdurrahman bin Mehmed'e satmıştı. Ayşe mahkemeden baskı ve zorlamayla yapılan bu satışın feshedilmesini istemekteydi. Ancak daha sonra Demirci Abdurrahman bin Mehmed ile aralarında 20 kuruş üzerine sulh ettiklerini belirterek davadan çekildi²⁴. Verilen örneklerde görüldüğü üzere kadınlar eşlerinin zorlamasıyla gayrimenkullerinden iradeleri dışında feragat etmek zorunda bırakılmıştır. Şiddetle sindirilen bu kadınlar ellerine geçen ilk fırsatta (bu eşlerinin ölümü bile olsa) hukuki yollara başvurarak hak arayışında bulunmuşlardır.

Birçok geleneksel yapıda olduğu gibi Osmanlı toplumunda da miras hukuku genellikle cinsiyet temelli bazı farklılıklar içermekteydi. Kadının ailesinden intikal eden miras hakkı erkeğin yarısı kadardı²⁵. Toplumsal düzen içerisindeki aile yapısı ve cinsiyet rolleri bu sonucun ortaya çıkmasıyla yakından ilişkilidir. Erkeklerle genellikle ailenin geçim kaynağı olarak görülerek aile adının devamını sağlama, mal varlığını koruma gibi sorumluluklar atfedilirken, kadınlar daha çok aile içindeki sosyal ve evsel görevlerle sınırlı tutulmaktaydı.

Kadınlar veraset paylaşımından haklarına düşen payı almakta her zaman şanslı olamayabiliyordu. Özellikle ailenin erkek bireyleri tarafından hukuki olarak kendilerine düşen haktan mahrum bırakılmak isteniyorlardı. Bununla ilgili olarak Ayşe binti Recep, Üçler mahallesinde yaşayan üvey oğlu Mehmed bin Ömer'e karşı dava açmıştı. Ayşe, eşi öldükten sonra eşinin terekesinden kendi payına düşen hissesini ve mihrini istemekteydi. Ancak aradan 30 sene gibi uzun bir süre geçmesine rağmen bu isteği gerçekleşmemiş ve dava zaman aşımına

²⁴ AŞS. 59, 108/2.

²⁵ Colin Imber, "Kadınlar, Evlilik ve Mülkiyet: Yenişehirli Abdullah'ın Behcetü'l-Fetâvâ'sında Mehr", *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, Ed. Madeline C. Zilfi, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2010, s. 79.

uğramıştı²⁶. En sonunda mahkemede muslihun²⁷ adı verilen arabulucu²⁸ vasıtasıyla Mehmed'den 5 kuruş alarak kendisine düşen hisse, mihr ve Dere mahallesindeki evden feragat etmiş ve bu hususla ilgili bir dava ve isteğinin olmadığını belirtmişti²⁹. Sicillerde mirasını alamayan kadınlar kadar alan kadınların da mahkemeye gelerek mirastan kendilerine düşen payı aldıklarına dair bir beyan verdikleri görülmektedir. Bu konuda Bağ-ı Helkis mahallesinde yaşayan Emine binti Mustafa'nın vekili aracılığıyla mahkemeye bir başvurusu mevcuttu. Vefat eden babası ve büyük nenesi Hatice'nin terekelerinden kendi hissesi olan çarşı içinde ekmekçi dükkânı, bedesten yakınında attâr dükkânı, Ferhad mahallinde dutluk bağ ile Dana köyündeki üzümlük bağı kardeşleri Amasya mütesellimi Halil Paşa ve es-Seyyid İbrahim Bey ile anlaşma sağlayarak aldığını ve aralarında herhangi bir alacak verecek kalmadığını bildirmişti³⁰. Kayıttan da anlaşılacağı üzere Emine binti Mustafa, Amasya'nın önde gelen yerel eşraf ailelilerinden birine mensuptu. Amasya da bazı kadınlar hukukun kendilerine sunduğu hakları kolayca

²⁶ Kaynaklarda “tekadüm-i zaman” ve “mürur-ı zaman” şeklinde birbiri yerine kullanılan zaman aşımı olgusu Osmanlı mahkemesinde belirli bir standarta bağlanmamıştı. Roma hukuk geleneği olan zaman aşımı mahkemenin iş yükünü azaltmak üzere konulan bir engeldi ve eğer kadı isterse buna riayet etmezdi. Bu konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Ercan Gümüş, “17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Devleti Hukuk Düzeni'nde Zamanaşımı (Mürür-ı Zamân) Uygulaması ve Amid Mahkemesi'nden Bazı Örnekler”, *OTAM*, 42/Güz 2017, s. 104.

²⁷ Taraflar arasında yaşanan anlaşmazlıklar her zaman mahkemeye intikal ettirilmezdi ya da ettirilse bile mahkeme dışında muslihun adı verilen aracılardan sayesinde anlaşma yolu sağlanırdı. Muslihun, belirli bir bedel karşılığı taraflar arasında anlaşma yapabildiği gibi hiçbir şey talep etmeden *meccânen* yani parasız sulh da yapabilmekteydi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Zeynep Dörtok Abacı, “Bir Sorun Çözme Yöntemi Olarak Sulh: 18. Yüzyıl Bursa Kadı Sicillerinden Örnekler ve Düşündürdükleri”, *OTAM*, S. 20, 2006, s. 110-111; Ayrıca bkz. Mustafa Avcı, “Osmanlı Ceza Muhakemesinde Sulh (Uzlaştırma)”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 25, S. 1, 2017, s. 11-71.

²⁸ Taraflar arasında barışı sağlamak için davaya müdahil olan sivil arabulucular, toplumun âdet ve töresi gereğince mahkemeye önerilerde bulunabilmekteydi. Bu öneri bir cinayet davasında bazen diyet olarak karşı tarafa berdel de denebilecek bakire bir kızın gelin verilmesi de olabilmekteydi. Amid mahkemesinde diyet olarak hayvan ya da gündelik kullanım eşyaları ile birlikte bakire genç bir kızın zikredilmesi ile ilgili çalışma için bkz. Ercan Gümüş, “17. Yüzyılda Aşiret Geleneğinin Şer'i Hukuktaki Yeri Dair Diyarbakir Mahkemesi'nden Bir Örnek: Kan Davalarında Sulh Amacıyla Kız Verme Adeti Ve Aşiretli Toplumlar Hakkında Bazı Değerlendirmeler”, *Turkish Studies*, volume 13/1, Winter 2018.

²⁹ AŞS. 51, 94/1.

³⁰ AŞS. 58, 98/1.

elde edebiliyorken bazıları da gerek baskı ve zor kullanılarak gerekse yok sayılarak bu haklarından uzak tutulmaktaydı.

Amasya’da gündelik hayat içerisinde şiddet çeşitliliğinin oldukça fazla olduğu dikkat çekmektedir. Şiddet vakaları bazen son derece ciddi boyutlara ulaşarak cinayete kadar vardırılmış görünmektedir. Bununla ilgili olarak Hakala köyünde meydana gelen bir olay cinayet iddiasıyla mahkemeye taşınmıştı. Mahkeme olayın ayrıntılı bir şekilde araştırılması, yerinde keşif ve inceleme yapılması için kâtip Ahmed Efendi bin İsmail Efendi’yi görevlendirmiş ve bölge ahalisinden de olayın aydınlatılmasına yardımcı olmasını istemişti. 1768 yılının Ekim/Kasım aylarında Hakala köyünde yaşanan olayın kurbanlarından biri olan Fatıma binti İbrahim, belirtilen yerde yaralanmış ve hayatını kaybetmişti. Aynı olayda Alime binti Abdullah ve Arife binti Ali de yaralanmıştı. Yaralı kadınlar yaşanan olaya dair suçlamalarını Ahmed bin Ahmed, Mustafa Kethüda bin Ömer, Muslihiddin bin Mustafa ve Mustafa bin Ali isimli kişilere yöneltmişler ancak olayın neden ve nasıl olduğuna dair bir bilgi vermemişlerdi. Şüpheliler ise olayın ardından maktulün eşi Osman ve kardeşi Mehmed’in evlerinden kaçarak uzaklaştıklarını gördüklerini olayı gerçekleştirenin de onlar olduğunu belirtmişlerdi³¹.

1781 senesinin ocak ayında düşülen dava kaydında da şiddet yine bir cinayet olayıyla sonuçlanmıştı. Olay, es-Seyyid Abdullah Bey ve bazı kişiler aleyhinde Amasya’nın Havza kazasına tabi Halyâs köyünden es-Seyyid Mustafa’yı haksız yere katlettirdikleri için Divan-ı Hümayun’a yapılan diyet³² isteminin reddedildiğini bildiren kayıtle başlıyor. XVIII. yüzyılın sonlarındaki hukuki süreç, toplumsal dinamikler ve aile içi ilişkiler hakkında bilgi sunan bu kayıt şiddetin detaylı olarak izlenmesini sağlıyor. Divan’ı Hümayun’dan Amasya kadısı Derviş Mustafa’ya

³¹ AŞS. 63, 7/1.

³² “Diyet, İslam hukukunda bir şahsın haksız olarak öldürülmesi, sakat bırakılması veya yaralanması halinde ceza ve kan bedeli olarak ödenmekteydi” bks. Ali Bardakoğlu, “Diyet”, *DİA*, C. 9, 1994, s. 473; Fatih Kanunnâmesi’nde “Eğer adam öldürse yerine kısas etmeseler, kan cürmi, bay olup bin akçeğe dahi ziyadeye gücü yeterse dört yüz, eğer altı yüze gücü yeterse iki yüz akçe, andan aşağı hallü olursa yüz akçe ve fakir olursa elli akçe cürm alına” şeklinde diyetin miktarı belirtilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bks. Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri, (Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Devri Kanunnâmeleri)*, C. I, Fey Vakfı Yay., İstanbul 1990, s. 349.

gönderilen belgede, es-Seyyid Mustafa'nın kendi hâlinde işlerini görmek için Amasya'ya gittiği sırada Amasya ahalisinden Abdullah Bey, Yüzbaşıoğlu Mustafa ve bazı kişilerin³³ birbirleriyle anlaşarak es-Seyyid Mustafa'nın Hacı Eyyûb oğlu olarak bilinen kişinin evine girip onu öldürmekle suçladıkları ve bu konuda bir arzuhali de Sivas beylerbeyine sundukları belirtilmekteydi. Sivas beylerbeyi ve İstanbul'dan görevlendirilen mübaşir vasıtasıyla yapılan tahkikatta es-Seyyid Mustafa yakalanmış, yargılanması için Sivas'a nakledilmişti.

Olayın ayrıntılarına geçtiğimizde birden çok suç unsuruyla karşılaşılmaktadır. Kadına dair cinsel şiddetin yanı sıra hem eşini hem de namus ve onurunu kurtarmaya çalışan bir kişi en sonunda canından olup cinayete kurban gitmişti. 1780 yılı Ekim ayının ortalarında gönderilen emirde Sivas beylerbeyi ve Enderun ağalarından İsmail vasıtasıyla mahkemenin Sivas'ta görülmesi istenmişti. Mahkeme Sivas'ta davalı ve davacı taraf ile Amasya'nın ehl-i örf ve ehl-i şer ahalisinden oluşan kişiler huzurunda görüldü. Mevcut suçlama tek tek hepsine sorulduğunda Seyyid Mustafa'nın bir sene önce Amasya'ya geldiğinde gece gündüz bir an ve bir saat kendi hâlinde olmayıp içki içmeyi huy edinmiş (*şürb-i hamr ile me'lûf*) olduğunu, bir gece yarısı (*cevf-i leyilde*) Hamamcı Osman'ın evine girerek eşi Emine'yi ırzına geçmek üzere (*fi'l-i şeni' kasdıyla*) zorla dışarı çıkarıp bağa götürmeye çalıştığını ve bu sırada gelen Hamamcı Osman'ı eşini kurtarmaya çalışırken Çerkez bıçağı ile yaralayarak öldürdüğünü söylemişlerdi. Tam bu esnada Amasya Sancağı mütesellimi olan Seyyid Abdullah Bey ve maktulün ammizâdeleri Osman ve Kara Osman'ın geldiğini, Seyyid Mustafa'yı yakalayıp adaletle teslim ettiklerini de eklemişlerdi. Ayrıca, belgede "*öteden beri bu misillü ef'âl-i kabîha merkûm Seyyid Mustafâ'nın âdet-i müstemirresi olduğu cümlemizin ma'lûmları olduğuna binâ'en*" şeklinde bir ortak beyan da verilmişti. Mahkemede bulunan yerel ahalinin bu ortak beyanı ve Seyyid Mustafa'nın Hamamcı Osman'ı bir gece yarısı evine girip bıçakla yaralayarak öldürdüğünü onaylayan şahitlerin ifadesi sonucu suçu sabit görülmüştü. Seyyid Mustafa'nın öteden beri bu şekilde kötü huylarının olduğu ve suçu işleyebilecek şahsiyette olduğu mahkemedeki tüm şahitler tarafından da kabul edilmişti. Buna binaen maktulün varisleri

³³ Zihni oğlu Za'ım ve Monla Hafîl oğlu Hacı İbrâhîm ve Gözdeş oğlu Mustafâ, Hüseyin Beşe ve Hâncı Emîr Alî.

Osman ve Kara Osman mahkemede işlediği suça karşılık Mustafa'ya kısas³⁴ cezası verilmesini talep etmişti. Kadı Seyid Mehmed Şakirzâde çıkartılan iki kıt'a fetva gereğince Seyid Mustafa'nın kısasan katlinin şer-i kanuna göre caiz olduğunu belirtmiş ve bu durumu İstanbul'a ilam etmişti³⁵. Burada *âdet-i müstemirresi* tabiri (suçun alışkanlık haline getirilmesi) davanın seyri için (özellikle cezalandırma hususunda) oldukça dikkati çekicidir. Öldürülen Hamamcı Osman'ın yakınlarının kısas talebi, şahitlerin ve yerel ahalinin *âdet-i müstemirre* tabiriyle zanlının bu türden suçları yapabilecek bir kişilikte olup, huy edindiğini ispatlamasıyla mahkemece kabul görmüş olmalıdır.

Seyid Mustafa'nın bir gece yarısı sarhoş bir şekilde Hamamcı Osman'ın evine girerek eşi Emine'ye cinsel saldırı girişiminde bulunması, Osman'ı bıçakla yaralayarak öldürmesi kendisinin de sonunu hazırladı. İslam hukukunda adam öldürme ya da yaralamalarda suçun bilerek veya kazara işlenmesine bakılarak hafifletici veya ağırlaştırıcı sebep ilkesi uygulanmaktaydı. Suçların türü, işlenme şekli ve niyeti göz önüne alınarak adalet sağlanırdı. Bu nedenle, İslam hukukunda suçun kasıt veya kazayla işlenmesi önemli bir ayrımı ifade etmekteydi. Bir kişi suçunu kesici, delici ve parçalayıcı bir aletle işlemişse bu olaylar kasten öldürme suçu olarak kabul edilir ve cezası kısası gerektirirdi. Diğer yandan kasıt taşımadan veya doğrudan bir kişiyi öldürme amacı gütmeksizin (örneğin, darp etmek gibi) bir kişinin ölümüne neden olmuşsa bu durum kasıt benzeri öldürmeye girerdi ve kısas gerektirmezdi. Bu tür davalar bu şekilde dikkatle değerlendirilir ve sonuca bağlanırdı³⁶. Seyid Mustafa'nın da işlediği suçun büyüklüğü, görgü şahitlerinin bulunması, hakkında yerel ahali tarafından bu suçu işleyebilecek kişilikte olduğuna dair olumsuz beyan verilmesi ve ayrıyeten maktulün akrabalarının da istemiyle kendisine kısas cezası verilmesine karar verilmişti. Yargılama sonucunda çıkan kısas kararı nihayetinde bir kişinin ölüm fermanı olduğu için bu durum İstanbul'a bildirildi. Belli ki mahkeme hâkimi böyle bir

³⁴ Kısas, kasten adam yaralama ya da öldürme suçlarının vukuu bulması durumunda suçun failinin işlediği suça denk bir ceza ile cezalandırılması anlamına gelmektedir. Bkz. Şamil Dağcı, "Kısas", *DİA*, C. 25, 2022, s. 488-90; Ayrıca bkz. Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, s. 119.

³⁵ AŞS. 59, 31/1.

³⁶ İlhan Akbulut, "İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar", *AÜHFD*, C. 52, S. 1, Ankara 2003, s. 170.

kritik kararın sorumluluğunu tek başına almak istemedi. Bu konuda mahkeme hâkimi müftüden de şer'i destek alarak kararı merkezi otoritenin onayına sundu. Bu şekilde bir onay beklenmesi kadının tek yetkili merci olmadığına da göstergesiydi. Sonuç olarak şeriat ve kanun iş birliği içinde çalışarak davanın çözüme kavuşturulmasını sağladı.

Bu dava kaydı aynı zamanda XVIII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun bir taşra kenti olan Amasya'daki hukuki sürecini de gözler önüne sermektedir. Zira işlenen suç ayrıntılı bir şekilde takip edilmekteydi. Bu süreçte dava, Amasya'dan çıkıp vali divanına oradan da İstanbul'un resmi makamlarına kadar aksettirilmişti. Böylece vaka yerel sınırları aşarak İstanbul'a kadar ulaşmıştı. Aslında bu dava örneğiyle Anadolu'nun bir taşra kentindeki yerel ahalinin bir üst mahkeme olan temyiz mahkemesine başvurarak mahkeme kararının hukuki tutarlılığını sorguladığı da görülmektedir. Merkezi hükümet, kendisine yapılan bu müracaat karşısında davanın yerinde araştırılması için bir memur tayin edilerek olay yeri incelemesi, görgü şahitleri ve deliller doğrultusunda davanın yeniden görülerek bir sonuca vardırılmasını istemişti.

Fiziksel şiddetin bir alt türü olan cinsel saldırı da mahkemelerde yer edinen önemli dava konulardan biriydi. Bu tür saldırılar mağdurlar üzerinde ciddi fiziksel, duygusal ve psikolojik sonuçlar doğurmakta ve toplumun herhangi bir kesiminden kadın veya erkeği etkileyebilmekteydi. Cinsel saldırıya maruz kalan kadınlar suçlamalarını kanıtlamak ve suçluyu cezalandırmak için hukuki işlemler başlatmışlardı. Buna dair pek çok dava kaydı bulunmaktadır. Bunlardan birinde Temenna mahallesinden Ayşe binti Ali, Kılıççı mahallesinden es-Seyyid Osman bin Ali'nin kendisine tecavüz etmek (*fi'l-i şeni*) amacıyla kasıtlı olarak yaklaştığını belirterek hakkında bir işlem başlatılmasını talep etmişti³⁷. Ayşe'nin cinsel saldırıya uğradığını iddia ettiği ve bu suçun faili olarak gördüğü es-Seyyid Osman'a karşı yasal bir işlem yapılmasını talep etmesi, bu tür cinsel saldırı vakalarının dönemin hukuki süreçlerine nasıl yansıdığını göstermektedir. 5 Temmuz 1762 tarihli kayıta da Acem Ali Mahallesi'nden es-Seyyid Mustafa bin Osman'ın, Hacı Hamza Mahallesi'nden Abdurrahman bin Mehmed'in gündüz vakti *fi'l-i şeni'i* kastıyla evine gelip eşine saldırıda bulunduğunu bildirdiği yer

³⁷ "...mezbur es-Seyyid Osman bana fi'l-i şeni' kasdiyla ırzıma taarruz eylemekle..." b kz. AŞS. 50, 42/3.

almaktaydı. Mahalle ahalisinin davalı hakkındaki olumsuz tutumları sonucu Abdurrahman bin Mehmed'e hapis cezası verilmişti³⁸. 29 Temmuz 1762 tarihli kayıta ise Cebecioğlu Hüseyin bin Halil ve eşi Fatma binti Ömer, Mehmed bin Ömer'in 9 gün önce alenen evlerine gelip Fatma'ya cinsel saldırıya yeltendiğini belirtip şikayetçi olmuşlardı³⁹. Yine Bayezid Paşa mahallesinden Mehmed bin Osman, Zenne köyünden Ömer bin Ebubekir'in 3 gün önce kendisi evde yokken evine girdiği belirterek şikayetçi olmuştu⁴⁰.

Geçmişten bu yana kadınlar, bazen intikam almak bazen aileyi utandırmak ya da tamamen keyfi olarak çeşitli cinsel saldırılara ya da iftiralara maruz kalmışlardır. İncelenen şer'iyye sicillerinde cinsel suçların *fi'l-i şeni'* adıyla kayıtlara geçirildiği görülmektedir. *Fi'l-i şeni'* nin kelime anlamı *ırza geçme gibi ahlaksızca bir davranış* olarak açıklanmıştır⁴¹. *Fi'l-i şeni'* tabirinin XVI. yüzyıldan sonra mahkeme kayıtlarında gayrimeşru ilişki ya da cinsel suçlar kapsamında zinanın yerini aldığı yönünde görüşler bulunmaktadır. İki terimin de cinsel suçları kapsayan üstü kapalı bir anlamı bulunmaktadır. XVI. yüzyıldan sonra giderek artan bu tür kullanımın nedeni, zinanın şer'i hukukta had suçları kapsamına girmesinden dolayı suçun ispatı noktasında katı kurallar barındırmasına bağlanmaktadır. Şer'i hukuka göre bir kişinin zina suçuyla had cezası⁴² alması yönünde hüküm verilebilmesi için yasak ilişkiye dört erkeğin şahitlik etmesi ya da kişinin dört defa zina yaptığını kabul ettiğine dair beyan vermesi gerekmektedir. Bu katı şeriat kuralları zinayı cezalandırmayı olanaksız hale getirmektedir. Bu nedenle mahkemelerde şer'i hukukun çemberinde olan zina yerine *fi'l-i şeni'* tabiri kullanılarak

³⁸ AŞS. 50, 16/3.

³⁹ AŞS. 50, 22/2

⁴⁰ "...*fi'l-i şeni'* kasdıyla bila menzile girüb ben dahi taşradan geldiğimde mezbur ile münakaşa ve ...*fırar ve vecihle icra-i şer-i olmasını talep eylerim suval.*" bkz. AŞS. 50, 25/6.

⁴¹ İsmail Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yay., Ankara 2012, s. 466.

⁴² İslam hukukunda Allah'a karşı işlenen suçlara (yol kesme, hırsızlık, içki içmek, zina ve zina iftirası/kazf gibi) verilen had cezası, şeriat tarafından kabul görmüş azaltılmayan, arttırılmayan ya da başka bir cezaya çevrilemeyen bir ceza türüdür. bkz. Ali Bardakoğlu, "Had", *DİA*, C. 14, İstanbul 1996, s. 548-550.

hukuki otoritelere çeşitli cinsel suçları ta'zirle⁴³ cezalandırma olanağı sunulmuştur. Bu şekilde cezaların daha etkili ve çeşitli olması sağlanmak istenmektedir⁴⁴. Çalışmada incelenen örneklerdeki zaman aralığı XVIII. yüzyılın ikinci yarısına denk düşmektedir. Yine yukarıda ele alınan örneklerde de görüldüğü üzere cinsel suçlar genel olarak *fi'l-i şeni'* adı altında kaydedilmiştir. Mahkeme kayıtlarında kâtip her ne kadar suç kaydı düşüp ceza hususunda sessiz kalsa da bazı davalarda verilen ayrıntılar cezalandırma konusunda nelerin dikkate alındığı hakkında bir fikir vermektedir. Bu noktada incelenen belgeler doğrultusunda gerek toplumsal düzene gerekse kişilerin onur ve haysiyetine bir darbe olan cinsel suçları kapsayan zinanın, XVIII. yüzyıl İslam hukuk terminolojisinde tamamen olmasa da büyük ölçüde *fi'l-i şeni'* tabiriyle tanımlanarak bu suçu işleyen kişileri ta'zir ile cezalandırma esnekliği verilmek istenmesi görüşü tutarlı gibi görünmektedir.

Mahkemeye taşınan asayiş olaylarından anlaşıldığı kadarıyla kişinin ahvalinin davanın hak ile çözümlenmesini sağlamakta önem taşıdığı düşünülmekteydi ve bunun sağlanması adına mensubu olduğu köy/mahalle ahalisine kendisi hakkında soru sorulmaktaydı. Davalı ya da davacı hakkında iyi hal beyanı davanın seyrine önemli bir katkı sunmaktaydı⁴⁵. Bununla ilgili olarak 14 Temmuz 1762 tarihli kayıta, Medrese köyünden Osman Beşe bin Ömer, Ali bin Mustafa'nın 25 gün

⁴³ Ta'zir belirli bir cezası olmayan suçlara verilen, miktarı ve şekli yöneticiye ya da hâkime bağlı olan bir ceza türüdür. Bkz. Tuncay Başoğlu, "Ta'zir", *DİA*, C. 40, İstanbul 2011, s. 198-199.

⁴⁴ XVIII. yüzyıl ortalarına dair Bursa ve Ankara mahkeme kayıtları ve Anadolu Ahkam Defterlerinin incelendiği bir çalışmada, cinsel suçları tanımlayan zinanın terim olarak kullanımının giderek azaldığı özellikle XVII. yüzyıldan sonra neredeyse tamamen terk edilme yönüne doğru bir eğilim olduğu belirtilmektedir. Bkz. Başak Tuğ, *Namus Siyaseti 18. Yüzyıl Osmanlı Anadolu'sunda Irz, Şiddet, Hukuk*, İletişim Yay., İstanbul 2023, s. 196-208.

⁴⁵ Özer Ergenç, "Osmanlı Şehrindeki Mahallenin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2013, s. 81; Özen Tok, "Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü (XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda Kayseri Örneği)", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 18, 2005, s. 160. s. 55-173. Ayrıca bkz. Cemal Çetin, "Osmanlı Toplumunda Mahalleden İhraç kararları ve Tatbiki: Konya Örneği (1645-1750)", *History Studies*, S. 6, Aralık 2014, s. 43; Raif Kaplanoğlu, Mahalle Hukukunda "Sû-i hâl", "Hüsn-i Hâl" ve Mahalleden İhraç Kararları", *Bursa Araştırmaları Dergisi*, S. 36, Bahar 2012, s. 51.

önce oğlu İbrahim'in evine girip eşini *fil'i şeni'* kastıyla alıkoymuşken gelinin bir fırsatını bulup kaçtığı belirtilmişti. Ali ise İbrahim'in eşinin davetiyle evine gittiğini söyleyerek kendini savunmuştu. Ali, bu şekilde kadını suçlu göstererek ceza almamayı ummuş olmalıydı. Zira kişinin mahalledeki komşuları nezdinde kötü bir imajının olması davayı kaybetmesi için yeterli bir sebep olarak görülebilmekteydi⁴⁶. Mahkemede kadı, olayın ayrıntılarını çözmek ve doğru bir karar verebilmek adına İbrahim'in eşinin ahvalinin köy ahalisine sorulmasını istedi. Böylece kadına atfedilmek istenen kötü itibarın da önü kesilmiş oldu. Kadıların bu şekilde halkın tanıklıklarını ve yerel toplumun görüşlerini dikkate alması, adaletin işleyişine katkıda bulunulmasını ve yargılamanın adil olmasını sağlama amacını taşımaktaydı. Köylülerin kadının iyi halini bildirmeleriyle de davalı Ali'nin *ıslah-ı nefis* olana kadar kaza zindanına atılmasına karar verildi⁴⁷. Yine bu konuyla ilgili 10 Temmuz 1762 tarihli bir başka dava kaydında mahkemeye gelen Orman mevziinden Kara Hüseyin'in eşi Fatıma binti Ali de Kamerüddin mahallesinden Seyid Osman bin Hasan'dan davacı olmuştu. İddiasına göre, sabahın erken saatlerinde Seyid Osman, evinin karşısında bulunan bağa gelip kendisine cinsel saldırıda bulunmaya çalışmış ve kaçmıştı. Davacı hatta kılıç torbasının dahi hala kapısında olduğunu söylemişti. Osman hakkında Şamice mahallesinden Seyyid Ali bin Hüseyin ve Hasan bin Hüseyin'in şahitliğiyle⁴⁸ mahkeme Seyid Osman'ın suçlu olduğunu onayladı⁴⁹. Şahitlerin ifadeleri mahkemenin davacı Fatıma'nın lehine bir karar vermesinde etkili oldu. Tanıklık sistemi, adaletin işleyişini desteklemek ve hukuki anlamda güvenilir bir sistemin işlemesini sağlamak amacıyla Osmanlı mahkemelerinin kullandığı bir araçtı. Tarafsızlık, dürüstlük ve güvenilirlik tanıklık için önemli sayılmaktaydı ve

⁴⁶ Bursa'nın Şehreküstü mahallesinde cinayete kurban giden Tuti'nin başkalarını evine kabul eden, içkili toplantılara katılan ve komşuları arasında kötü şöhretli olarak bilinmesinin dava seyrini nasıl etkilediği hakkında bkz. Suraiya Faroqhi, *Bursa'da Cinayet: Bir Cui Bono Vakası Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2005, s. 68-79.

⁴⁷ AŞS. 50, 19/4.

⁴⁸ "...beş gün mukaddem mezbur Seyyid Osman sabah karib müdde-i mezburun menziline gelüb su-i kasd ettiği bizim malumumuzdur".

⁴⁹ AŞS. 50, 17/3.

bu değerlere uygun davranmayan tanıklar hukuki sonuçlara tabi tutulabilmekteydi⁵⁰.

Sonuç

Bu çalışmada, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında mahkemeye aksettirilen şiddet olayları kadınlar özelinde ele alınmıştır. Kadınların maruz kaldığı şiddet olayları karşısındaki hukuki hakları ve yaşadıkları sorunlar üzerine odaklanılmıştır. Yine kadınların fiziksel ve duygusal sağlığını tehdit eden bu olaylar karşısında nasıl hareket ettikleri ortaya koyulmak istenmiştir.

Köy veya mahalleler arasındaki sosyal dinamiklerin, aidiyetlerin, görgü kurallarının ve yaşam tarzlarının, şiddet olaylarına nasıl zemin hazırladığı irdelenmiştir. Verilen örneklerden yola çıkılarak herkese açık olan umumi alanlardaki anlaşmazlıkların ya da tartışmaların (çalışmada bu mekân hamam olmuştur) farklı sosyal çevrelerden gelen kadınlar arasındaki gerginliklerin bir yansıması olabileceği sonucu çıkarılmıştır.

İncelemeye alınan dava kayıtlarından kadınların haksız muamelelere karşı başlattıkları hak arayışı ve bu hak arayışı üzerinden de dönemin sosyal ve hukuki yapısını takip etmek mümkün olmuştur. Bu bağlamda kadınların mahkemeleri kullanmalarında hukuki açıdan herhangi bir engellerinin olmadığı görülmüştür. Ancak bu hak arama sürecinin her kadın için aynı şartlarda geliştiğini söylemek yanıltıcıdır. Günümüzde dahi özellikle köyde yaşayan bir kadın ile şehirde yaşayan kadının içinde bulunduğu şartlar aynı değildir. Yine de kadınlar aile içi çatışma, boşanma, mirastan men, cinsel saldırı ya da fiziksel şiddet vakalarında cesaret gösterip hukuki süreç başlatarak suçluların cezalandırılması için çaba harcamışlardır. Bu çabaları bazen baskı ve şiddet, bazen delil ve şahit eksikliği, bazen toplumsal normlar ya da diğer faktörler nedeniyle sekteye uğratılmış olsa da haklarını aramaktan vazgeçmemişlerdir.

Osmanlı mahkemeleri, suçun tespit edilip cezalandırılması noktasında kefillik, şahitlik ve iyi ya da kötü hal tespiti yapılması için

⁵⁰ Osmanlı mahkemelerindeki şahitlik müessesesinin önemi hakkında detaylı bilgi için bkz. İsmail E. Ürünsal, "Osmanlı Mahkemelerinde Şâhitler: Şuhûdü'l- 'udûlden Şuhûdü'l- hâle Geçiş", *Osmanlı Araştırmaları*, LIII (2019), ss.1-50.

başvurduğu köy/mahalle halkına büyük sorumluluk yüklemiştir. Bu bağlamda toplumsal sorumluluk bilinci davaların çözüme kavuşturulmasında önemli bir etkiye sahip olmuştur. İncelenen dava kayıtlarında da mahkemelerde tanık ifadeleri ve toplumsal algının dava sonucunu önemli oranda etkilediği görülmüştür.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

A.DVNS.MHM.d., Defter No: 96, Hüküm No: 805, s. 158, 10 Zilkade 1089/24 Aralık 1678. A.DVNS.MHM.d., Defter No: 1, Hüküm No: 1493, s. 243, 4 Rebiülahir 962/26 Şubat 1555.

Şeriye Sicilleri

AŞS (Amasya Şer'iyeye Sicili)

AŞS. 50, 3/5, 7/4, 16/1, 16/3, 16/4, 17/3, 19/4, 22/2, 25/4, 25/6, 26/2, 29/4, 40/2, 42/3, 45/3.

AŞS. 51, 94/1.

AŞS. 56, 11/1, 75/2.

AŞS, 58, 37/2, 98/1.

AŞS. 59, 10/2, 17/1, 31/1, 97/1, 108/2.

AŞS. 63, 7/1.

AŞS. 65, 5/4.

Kitap ve Makaleler

Abacı, Zeynep Dörtok, "Bir Sorun Çözme Yöntemi Olarak Sulh: 18. Yüzyıl Bursa Kadı Sicillerinden Örnekler ve Düşündürdükleri", *OTAM*, S. 20, 2006.

Acar, H. İbrahim, "Talâk", *DİA*, C. 39, İstanbul 2010, s. 498-499.

Akbulut, İlhan, "İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar", *AÜHFD*, C. 52, S. 1, Ankara 2003, s. 170.

Aktan, Hamza, "İslam Aile Hukuku", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi II*, Aile Kurumu Başbakanlık, Ankara 1992.

Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri, (Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Devri Kanunnâmeleri)*, C. I, Fey Vakfı Yay., İstanbul 1990.

Akyüz, Jülide "Osmanlı Kadınlarının Hukuksal Haklarını Kullanımı Hakkında Bazı Değerlendirmeler", *Türkiyat Araştırmaları, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 6, 2007, s. 75-91.

- Aydın, M. Akif, "Mehir", *DİA*, C.28, İstanbul 2003, ss. 389-391.
- Aydın, M. Akif, *Osmanlı Aile Hukuku*, Klasik Yay., İstanbul 2018.
- Aydın, M. Akif, "Osmanlı Hukukunda Kazai Boşanma Tefrik", *Osmanlı Araştırmaları*, 5, İstanbul 1986.
- Avcı, Mustafa, "Osmanlı Ceza Muhakemesinde Sulh (Uzlaştırma)", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 25, S. 1, 2017, s. 11-71.
- Bardakoğlu, Ali, "Diyet", *DİA*, C. 9, 1994, s. 473.
- Bardakoğlu, Ali, "Had", *DİA*, C. 14, İstanbul 1996 s. 548-550.
- Başoğlu, Tuncay, "Ta'zir", *DİA*, C. 40, İstanbul 2011, s. 198-199.
- Bozkurt, Gülnihal, "İslam Hukukunda Zimmilerin Hukukî Statüleri", *Prof.Dr. Kudret Ayiter'e Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ankara 1988, s. 129-141.
- Can, Sevim, "Osmanlı Mahkemelerinde Kadın", *Prof. Dr. Yavuz Ercan Armağanı*, Turan Kitabevi, Ankara 2008, s. 197-223.
- Cin, Halil, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., Ankara 1974.
- Çetin, Cemal, "Osmanlı Toplumunda Mahalleden İhraç kararları ve Tatbiki: Konya Örneği (1645-1750)", *History Studies*, S. 6, Aralık 2014, s. 43.
- Dağcı, Şamil, "Kıyas", *DİA*, C. 25, 2022, s. 488-90.
- Ergenç, Özer, "Osmanlı Şehrindeki Mahallenin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2013.
- Faroqhi, Suraiya, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2005.
- Faroqhi, Suraiya, *Bursa'da Cinayet: Bir Cui Bono Vakası Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2005.
- Gerber, Haim, "Social and Economic Position of Women in an Ottoman City, Bursa 1600-1700", *International Journal of Middle East Studies*, Volume 12, No. 3 1980, s. 231-244.
- Güneş Yağcı, Zübeyde, "Osmanlı Taşrasında Kadınlara Yönelik Cinsel Suçlarda Adalet Arama Geleneği", *Kadın/Women 2000: Kadın Araştırmaları Dergisi*, C. VI, S. 2, 2005, s. 51-81
- Gümüş Ercan, "17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Devleti Hukuk Düzeni'nde Zamanaşımı (Mürûr-ı Zamân) Uygulaması ve Amid Mahkemesi'nden Bazı Örnekler", *OTAM*, 42/Güz 2017, s. 97-115.
- Gümüş Ercan, "17. Yüzyılda Aşiret Geleneğinin Şer'i Hukuktaki Yerine Dair Diyarbekir Mahkemesi'nden Bir Örnek: Kan Davalarında Sulh Amacıyla Kız Verme Adeti Ve Aşiretli Topluluklar Hakkında Bazı Değerlendirmeler", *Turkish Studies*, volume 13/1, Winter 2018.
- Gürhan, Veysel, "Kadınların Dîvân-ı Hümayun'a Şikâyet Haklarını Kullanmaları Üzerine Bazı Değerlendirmeler (Diyarbekir Eyaleti 1 Numaralı Ahkâm Defterine Göre)", *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 10, S. 32, 2017, s. 323-347.

Imber, Colin, "Kadınlar, Evlilik ve Mülkiyet: Yenişehirli Abdullah'ın Behcetü'l-Fetâvâ'sında Mehr", *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, Ed. Madeline C. Zilfi, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2010.

Işık, Tamdoğan, "Atı Alan Üsküdar'ı Geçti ya da 18. Yüzyılda Üsküdar'da Şiddet ve Hareketlilik İlişkisi," *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza, 18.-20. Yüzyıllar*, Der. Noémi Lévy ve Alexandre Toumarkine, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul (tarihsiz).

Jennings, Ronald C, "Women in Early 17th Century Ottoman Judicial Records: The Sharia Court of Anatolian Kayseri", *Journal of Economic and Social History of the Orient*, 18, No.1, 1975, s. 53-114.

Kaplanoğlu, Raif, Mahalle Hukukunda "Sû-i hâl", "Hüs-n-i Hâl" ve Mahalleden İhraç Kararları", *Bursa Araştırmaları Dergisi*, S. 36, Bahar 2012, s. 51.

Köse, Ensar, "Osmanlı Devleti'nde Kadınların Hak Arama Kültürü", *Uluslararası Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri I*, 13-14 Mayıs 2016, s. 291-321.

Marcus, Abraham, "Men, Women and Property: Dealers in Real Estate in Eighteenth-Century Aleppo", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, Vol 26, No 2, 1983, s. 137-163.

Sak İzzet- Aköz, Alaaddin, "Osmanlı Toplumunda Evliliğin Karşılıklı Anlaşma ile Sona Erdirilmesi: Muhala'a (18. Yüzyıl Şer'iyye Sicillerine Göre), *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 15. 2004, s. 92-140,

Tok, Özen, "Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü (XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda Kayseri Örneği)", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 18, 2005, s. 55-173.

Tuğ, Başak, *Namus Siyaseti 18. Yüzyıl Osmanlı Anadolu'sunda Irz, Şiddet, Hukuk*, İletişim Yay., İstanbul 2023.

Ürünsal, İsmail E, "Osmanlı Mahkemelerinde Şâhitler: Şuhûdü'l- 'udülden Şuhûdü'l-hâle Geçiş", *Osmanlı Araştırmaları*, LIII (2019), s.1-50.

Pakalın, Mehmed Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 3, MEB, İstanbul 1983.

Zarinebaf-Shahr, Fariba, "Osmanlı Kadınları ve 18. Yüzyılda Adalet Arama Geleneği", *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları* (ed. Madeline Zilfi) içinde, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2000.

Extended Abstract

As one of the most important documents in the history of the Ottoman Empire, the “Registers of Kadhi Court” are a treasure trove of not only legal matters but also social and cultural norms. These registers not only provide information on legal processes, but also shed light on the family and gender relations of the period. As an important source for understanding the position of women in Ottoman law, “Registers of Kadhi Court” not only reflect the level of women’s participation in litigation processes and the judicial system, but also reveal their daily lives, domestic relations, property rights, divorce processes, and experiences including the victimisation of violence. These registers are extremely valuable for understanding the role of women in society and their experiences.

Registers of Kadhi Court” provide important clues for understanding the structure of Ottoman society. It is inevitable to analyse these documents in order to determine the social and legal status of women and to understand the general functioning and moral values of society. The records in the registers reveal the roles of women in matters such as marriage, divorce, inheritance, property rights and how these roles changed. In addition, cases of violence also trace the bullying women were subjected to and their search for justice. These documents are a unique source for understanding the social structure and legal system of the Ottoman period.

The experiences of women in Ottoman society can be more clearly understood through the Registers of Kadhi Court. The registers reveal how women were present not only within the family but also in the public sphere. Issues such as women’s ownership of property rights, their active role in trade and inheritance issues show how active women were in social and economic life in Ottoman society. Moreover, records on cases of violence show how women responded to the balance of power in society and their quest for justice.

In conclusion, Registers of Kadhi Court are a critical source for delving deeper into Ottoman society and understanding the lived experiences of women. These documents provide valuable clues for understanding the social, legal and economic roles of women and help us to evaluate the history of the Ottoman Empire more comprehensively.

Violence, a universally shared problem, has been a common issue throughout history in different forms and dimensions. Violence, whether verbal or physical, can occur in a number of different contexts and dimensions, such as domestic, social conflicts or personal enmities. “Registers of Kadhi Court” are a remarkable source in terms of showing how such acts of violence were

perpetrated and resolved in the past. The registers reveal how disputes between the victims and perpetrators of violence were transformed into domestic problems, inheritance disputes and other cases.

In Ottoman society, women were assigned a role within the family. Housework and child rearing were the main duties expected of women. Along with this general rule, archival records show that some women were also involved in public life and supported the family economy. Especially urban women were engaged in various handicrafts, home industries or small commercial activities. In this context, the probate books are important records showing that women were active in economic life. For example, in the probate book dated 13 June 1781, Zeynep binti Mehmed Efendi, who lived in Kurşunlu district, was recorded as owning vineyards of grapes and mulberries worth 1,633 kurus in Okmeydanı, Çay and Karasenir neighbourhoods, a shop worth 177.5 kurus in the arpacılar bazaar, a shop share worth 100 kurus in the bakkallar bazaar, a mill share worth 25 kurus in the Şamlar neighbourhood, and sheep and goats worth 300 kurus. It is also seen that he had woven clothes made of valuable fabrics and jewellery. Şan binti Mehmed, who also lived in Cami-i Enderun neighbourhood, was recorded as owning vineyards of grapes and mulberries worth 1,920 kurus in Karasenir, Okmeydanı, Çaylar neighbourhoods, a mill share worth 250 kurus in Şamlar district, a barber shop worth 100 kurus in Berberler bazaar, a rifle shop worth 80 kurus in Berberler bazaar, a share worth 20 kurus in grocery bazaar, and sheep and goats worth 300 kurus. These data show that some women were engaged in economic activities such as agriculture, animal husbandry and trade. In addition, the fact that they owned woven clothes made of valuable fabrics and jewellery suggests that they may have had a certain lifestyle or social status.

The Ottoman Empire had two separate legal systems, customary and sharia law. Islamic law played an important role in determining the social and legal status of women by granting them various rights in matters such as inheritance, divorce and marriage. However, women sometimes faced difficulties in accessing these rights. In this case, the state provided its subjects with the opportunity to apply to the courts and defend their rights and demand the prosecution of offenders. Courts conducted a fair trial process, taking into account the claims of the parties, the testimony of witnesses, evidence and crime scene investigations.

Women have taken an active role in all areas of society and have not hesitated to exercise this right recognised to them. They frequently appeared in courts as defendants, plaintiffs or witnesses. Therefore, women occupied an important place in legal processes in the Ottoman society and they were prominently present in the shar'iyeh registers. These registers reflect women's

participation in court proceedings, their efforts to claim their rights and their place in social life in detail. The presence of women in the courts represents one of the important steps taken towards achieving gender equality and legal justice in Ottoman society.

In Ottoman society, women were both protective and oppressive. Women who were oppressed and persecuted by their husbands or other individuals in one case could face the protection of the same individuals in another case. Such incidents are frequently encountered. Domestic violence is a frequently encountered issue in the registers and is often the cause or result of divorce cases. In addition, women were subjected to psychological, physical and sexual violence. In this study, the general incidents of violence that women were subjected to in Amasya, an important city in Anatolia, and the legal process initiated by them or their relatives in the face of these incidents will be discussed. In this way, the freedom and reaction space of provincial women in the Ottoman world will be tried to be revealed in a micro context.

Ottoman society's view of women and its legal practices regarding women were determined by two main traditions: Islamic law and Old Turkic law. The Old Turkic social order and law ensured women's social visibility and a balanced status in the patriarchal society. Compared to Islamic law, it can be stated that it is a more egalitarian model in terms of women's status. The predominance of Islamic law in the Ottoman social order and state life from the end of the fifteenth century onwards also affected the status of women. Considering the differences between rural and urban areas in terms of social visibility, it is possible to mention a certain regression. Nevertheless, women's legal rights such as litigation, inheritance and divorce were systematically exercised in this period. However, in the Ottoman social order, especially in Central Anatolian cities such as Amasya, which was selected as the sample population in this study, the continuity of violence has become commonplace almost since the first quarter of the 16th century, regardless of class, status and identity. Even though the perpetrators of violence were called by different names such as Celali, refugee, economic organisation or ayan, the victims of violence were the same social groups such as women, peasants and producers. It is clear that women were, in general terms, among the groups that suffered the most from violence in the unstable environment that increased from the 17th century onwards.

In this study, by selecting sample cases from the case records kept in the Amasya court between 1750-1800, when normative law passed from force to practice, the incidents of violence (physical, psychological, sexual and economic) that women were exposed to without any status discrimination, the difficulties they experienced in the face of these incidents and their efforts to

cope with these difficulties are analysed. In order to clarify the status of women in the social and cultural structure, women's cases related to civil law such as property rights and inheritance sharing; the response of Ottoman local law to the violence they were subjected to in various aspects from physical violence to sexual assault and their struggle for their rights are discussed. In the case of women, who represent a fragile, vulnerable and victimised social group, the lack of implementation is striking. The extent to which women were able to access the rights granted to them in theory in practice is evaluated in the context of case studies

In this study, the incidents of violence reported to the court in the second half of the eighteenth century are analysed with a special focus on women. The focus is on the legal rights of women and the problems they experienced in the face of violence. It is also aimed to reveal how women acted in the face of these incidents that threatened their physical and emotional health.

It has been examined how social dynamics, belonging, etiquette and lifestyles between villages or neighbourhoods pave the way for incidents of violence. Based on the examples given, it is concluded that disputes or arguments in public places open to everyone (in this study, this place was the bathhouse) may be a reflection of the tensions between women from different social backgrounds.

From the case records analysed, it was possible to trace the social and legal structure of the period through women's pursuit of rights against unfair treatment. In this context, it was observed that women did not have any legal obstacles in using the courts. However, it is misleading to say that this process of seeking rights developed under the same conditions for all women. Even today, the conditions in which a woman living in a village and a woman living in a city are not the same. Nevertheless, in cases of domestic conflict, divorce, disinheritance, sexual assault or physical violence, women have shown courage, initiated legal proceedings and made efforts to punish the perpetrators. Although their efforts were sometimes hampered by pressure and violence, lack of evidence and witnesses, social norms or other factors, they did not give up in their pursuit of their rights.

The fact that the Ottoman courts appealed to the people of villages and neighbourhoods in the process of identifying and punishing crimes shows that they acted with a sense of social responsibility. This practice was a method used by the courts to ensure a fair trial process and to encourage community participation. Courts use the testimonies of guarantors and witnesses to collect evidence of the offence and identify the guilty parties. They also take into

account the general perception of the community at the time of the offence to determine the good or bad intentions of the offender.

In this process, the people of the village and neighbourhood have a great responsibility. They contribute to a fair trial by providing the court with accurate and reliable information. The testimony of witnesses and sureties provides the courts with a clearer understanding of the manner in which the offence was committed and the intentions of the offender. The general perception of the society also influences the court judgements; therefore, the awareness of social responsibility contributes to reaching a fair and balanced outcome in cases.

As seen in the analysed case records, witness testimonies and public perception have a significant impact on court decisions. In addition to the evidence, the courts also take into account the general attitude of the society and decide in a fair and objective manner. This emphasises that the Ottoman courts had a sense of social responsibility and the importance of community participation in the provision of justice.